

Toplumsal ve Siyasal Değişim Kavramı Üzerinden Karşılaştırmalı Siyaset Teorilerinin Analizi

Hüseyin Alptekin

Öz: Karşılaştırmalı siyaset çalışmaları, teorik yaklaşımlar açısından oldukça geniş bir literatüre sahip olmasına rağmen bu yaklaşımların ampirik sorulardan bağımsız, pür teorik bir bakışla ve sistemli bir şekilde incelemesi hem uluslararası literatürde hem de daha büyük oranda Türkiye akademisinde hak ettiği ilgiyi çekememiştir. Uluslararası literatürde ise kurumlar, çıkarlar ve fikirleri merkeze alan yaklaşımlar birbirinden farklılaştırılmış, bu farklılaşmanın çeşitli analiz düzeylerinde ele alınmasıyla çok sayıda teorik yaklaşım ortaya çıkmıştır. Ancak yine de karşılaştırmalı siyaset çalışmalarının hem yerel hem de küresel akademide belirli bölge veya ülkeler ile belirli sorular etrafında (demokratikleşme, toplumsal hareketler, parti ve seçim sistemleri vb.) oluştuğu söylenebilir. Bu çalışma; kurumsalcılık, rasyonel seçim, Marksizm, modernleşme teorisi, költürçülük ve sistem teorisi gibi karşılaştırmalı siyasetin başlıca teorik yaklaşımlarını, değişim sorusu etrafında sınıflandıracak ve ampirik sorulara verdikleri cevaplardan bağımsız olarak tartışacaktır. Söz konusu yaklaşımlar; (a) değişimin mümkün olup olmaması, (b) mümkün ise değişim sürecinin derin kırılmalarla mı yoksa tedicî dönüşümlerle mi meydana geldiği ve (c) değişimin doğrultusunun determinist bir şekilde ilerleye yönelik mi yoksa belirsiz mi olduğu soruları üzerinden ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı siyaset, değişim, kurumsalcılık, rasyonel seçim, költürçülük, sistem teorisi, modernleşme teorisi, Marksizm.

Abstract: Although the literature on comparative politics is quite rich in terms of the theoretical debates it entails, such debates are often limited to specific research questions and restrained in narrow empirical scopes. This is the case not only in the Turkish academia but to a lesser extent in the global academia as well. The comparativists from different parts of the world have formulated many theoretical approaches based on varying stresses on institutions, interests and ideas as well as different choices over the preferred level of analysis. Nevertheless, it can be said that comparative political studies are formed around specific questions (democratization, social movements, party and electoral systems, etc.) with specific regions or countries of focus in both the national and worldwide academia. This article discusses theoretical approaches of comparative politics such as institutionalism(s), rational choice, Marxism, modernization theory, culturalism and systems theory around the question of change. It also discusses these approaches independent of their specific responses to empirically oriented questions. The article discusses these approaches with respect to (a) whether they see the change possible or not; (b) if possible, whether the process of change occurs with ruptures or gradual transformation; and (c) whether the direction of change is deterministically progressive or indeterminate.

Keywords: comparative politics, change, institutionalism, rational choice, culturalism, systems theory, modernization theory, Marxism.

Kısaltmalar: KS-Karşılaştırmalı siyaset, Uİ-Uluslararası ilişkiler, ST-Siyaset teorisi, TK-Tarihsel kurumsalcılık RS-Rasyonel seçim

@ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Şehir Üniversitesi. huseyinalptekin@sehir.edu.tr

Giriş: Siyaset Biliminde Karşılaştırmalı Siyasetin Yeri

Siyaset bilimi, bilimin her dalında olduğu gibi farklı alt disiplinlere bölünmüş durumdur. Bu alt disiplinler arasında karşılaştırmalı siyaset (KS), uluslararası ilişkiler (Uİ), siyaset teorisi (ST), siyaset bilimi metodolojisi ve spesifik ülke siyaseti¹ gibi alanlar sayılabilir. Bu alanlardan ilk üçü, içerikleri bakımından bir iş bölümüne sahipken metodoloji, diğer alanları desteklemek ve bu alanlardaki araştırma ve tartışmaları disipline etmek için içerik merkezli olmayan bir alandır. Bir başka deyişle, içerikten bağımsız olarak herhangi bir araştırma sorusunun hangi araştırma yöntemleriyle sorulup cevaplanabileceği ve test edilebileceği konularına odaklanır. Sonucusu olan belirli bir ülkenin siyasetinin çalışılması ise aslında KS başlığı altında yer alması gerekirken subjektif sebeplerle² yeni bir alt disiplin olarak farklılaştırılmıştır. Dolayısıyla bu son iki alan dışarıda tutulduğunda disiplinin motor gücü konumundaki üç alan; KS, Uİ ve ST olarak öne çıkmaktadır. Ne var ki bu üç alt disiplin içinde yapılan teorik tartışmalar aynı ölçüde ilgi çekmemektedir.

Siyaset bilimi kapsamına giren çalışmalarda teori denildiğinde öne çıkan alt disiplinler Uİ ve ST olurken KS, teorik tartışmaların daha az öne çıktığı bir alan olarak kalmaktadır. Bu durum dünya genelinde de geçerli bir durum olmakla beraber Türkiye akademisinde daha hissedilir durumdadır. KS alanı çoğunlukla belirli bir bölge veya ülkenin uzmanlığı olarak çalışılırken bu çalışma alanının teorik yaklaşımları çoğunlukla göz ardı edilmektedir.³ Bu çalışma, KS teorileri konusundaki tartışmaları kapsamlı bir şekilde ele almak ve bu teorik alanın değişim sorusu etrafında haritasını çıkarmayı amaçlamaktadır.

- 1 Her ülke akademisi, içinde var olduğu ülkenin siyasetini ayrı bir alan olarak inceleme eğilimindedir. Amerikan akademisinde Amerika siyaseti (*American politics*) olarak vücut bulan bu alt disiplin, Türkiye'de doğal olarak Türkiye siyaseti başlığı altında incelenmektedir.
- 2 Her ülke akademisi, o ülkenin siyasi tarihini ve siyasal işleyişini öne çıkarmakta ve ayrı bir çalışma dalı olarak ele almaktadır. Bunun bir nedeni, ulusal akademi içindeki araştırmacıların araştırma soruları içinde doğal olarak içinde buldukları ülke için önemli soruları öne çıkarmasıdır. Diğer bir nedeni ise üniversitelerin siyaset bilimi bölümlerinden beklenen bir ödevin de öğrencilere, vatandaşlık bilinci sağlayabilecek bir siyaset bilgisinin verilmesidir.
- 3 Tabii ki ampirik sorulara teorik yaklaşımlara dayalı olarak cevap arayan çalışmalar, Türk akademisinde de yok değildir. Demokratikleşme konusunda modernleşme teorileri üzerinden (Turan, 2015), sivil-asker ilişkileri üzerine TK perspektifinden (Alptekin, 2018), etnisite rejimleri üzerine yine TK zaviyesinden (Aktürk, 2012), sosyal politikalar konusuna yeni kurumsalcılık perspektifinden (Bozkurt, 2013) teorik cevaplar verilmiştir. Yine Metin Heper'in (1985) Türkiye'de devlet geleneğinden sivil-asker ilişkilerine kadar pek çok konuda költürçülük ile kurumsalcılığı harmanlayan dolayısıyla sosyolojik kurumsalcı yaklaşım içinde değerlendirilecek eserleri mevcuttur. Ne var ki teorik tartışmalara yaslanmakla beraber söz konusu bu çalışmalar, salt teorik bir tartışma yürütmek yerine yine öncelikli olarak ampirik sorulara cevap arama girişimleridir.

Türkiye akademisinde siyaset bilimi tartışmalarında teori konusu genellikle iki alt disiplinle sınırlandırılmaktadır. Bunlardan birini, ST kapsamında ele alınan ve çoğunlukla normatif bir zemin üzerinde yapılan tartışmalar oluşturur. Alandaki kamplaşma ve zıtlıklar, bir diğer deyişle alana entelektüel bir devinim sağlayan tartışmalar genellikle liberalizm, Marksizm, muhafazakârlık gibi yaklaşımlar ve bu yaklaşımların türevleri arasında seyretmektedir. ST alanındaki tartışmaların büyük ölçüde normatif iddialarla sürdürülmesi, bu alanı gözleme dayalı yanlışlanabilme⁴ ilkesine dayanan bilim dallarından farklılaştırmakta ve aslında siyaset biliminden çok felsefeye yaklaştırmaktadır.

Siyaset bilimini öncelikli olarak ilgilendiren teorik tartışmaların bir diğeri ise Uİ alanında görülmektedir. Bu alanda realizm, liberalizm, konstrüktivizm (inşacılık), eleştirel teoriler ve bu teorilerin türevleri arasında canlı bir tartışma sürdürülmektedir. Uİ teorileri, siyaset teorisi alanından farklı olarak normatif tartışmalar yerine ampirik testlere imkân verecek nedensellik ilişkileri üzerine, gözleme dayalı yöntemlerle yanlışlanabilir teoriler ortaya koymaktadır. Bu bakımdan KS alanıyla aynı epistemolojik ve metodolojik temeli paylaşmakta, bir nevi aynı dili konuşmaktadır. Buna karşın KS alanının içerdiği teorik zenginlik ve derinlik, Uİ bağlamında yürütülen teorik tartışmalar kadar öne çıkarılmamaktadır.

Teorik derinlik ve zenginliği ihmal edilse de aslında KS alanı da nedensellik ilişkileri üzerine test edilmeye uygun ve genelleştirilebilir iddialar geliştirmektedir ve bu iddia ve destekleyici varsayımlar kümesi birkaç teorik yaklaşım altında birleştirilebilecek düzenliliğe ve tutarlılığa sahiptir. Bu çalışma, KS disiplindeki teorik tartışmaları rasyonel seçim, kurumsalcılık, kültürcülük, Marksizm ve işlevselcilik/sistem teorisi başlıkları altında ele alacaktır. Kurumsalcılık, tarihsel kurumsalcılık (TK) ve rasyonel seçim (RS) kurumsalcılığı çeşitleri ile incelenirken yapısalcilık, Marksizm ve neo-Marksizm, sistem teorisi ise klasik işlevselcilik ve modernleşme teorileri gibi çeşitleri üzerinden ele alınacaktır. Bu teorik kampların farkları, analiz seviyeleri (mikrodan makroya) ve odakları (kültürel/ideolojik odaktan materyal odağa) açısından ele alınacak ve son olarak siyasal değişim konusunda nasıl bir yaklaşıma sahip oldukları tartışılacaktır.

Karşılaştırmalı Siyasetin Teorik Zemini

KS disiplini, bilimsel araştırmalara imkân tanıyan bir alt alandır. Burada bilimsellikten kasıt, gözlem yoluyla test edilebilir (dolayısıyla yanlışlanabilir) ve genel çıka-

4 Yanlışlanabilme ilkesi hakkında kurucu bir metin için bk. Popper (2005).

rımlarda bulunmaya uygun iddialar üretmektir. Bu iddialar, fizik kanunlar kesinliğinde ve evrenselliğinde değildir ancak sosyal bilimlerin diğer alanları gibi siyaset biliminin bir alt disiplini olarak KS de bilimsel bir çalışma alanıdır. Ancak bilimin dogmatik bir katılık hâlinde kalmamasından ve özellikle sosyal bilimlerde toplumsal ve siyasal evrene dair ön kabul ve varsayımların farklılaşmasından dolayı aynı sorulara farklı teorik zaviyelerden cevaplar verilebilmektedir. Bu farklı cevaplar, çeşitli teorik yaklaşımlar etrafında kümelenmektedir.

Burada KS alanını bir bağlam üzerine oturturken göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus, bilimsel hiyerarşi ve iş bölümünün önemidir. Ancak KS'yi siyaset biliminin, siyaset bilimini de sosyal bilimlerin bir alt dalı olarak görmek, bu alanları net olarak ayırıştırılabilecek, birbirinden kopuk kompartımanlara bölmek bağlamında anlaşılmalıdır. KS alanı içindeki nedensellik teorileri, Uİ alanıyla temas içerisinde olabileceği gibi sosyoloji, ekonomi, antropoloji gibi disiplinlerin de kavram, teori ve yöntemlerinden faydalanmaktadır. Aslında sosyal teori tartışmaları hem Uİ hem KS hem de sosyoloji gibi farklı bilim dallarının teorik zeminini oluşturur.

Bu teorik ortak zeminin toplumsal ve siyasal gerçeklikte de karşılığı vardır. Ekonomik hayattaki bir değişiklik siyasal alanda, siyasal alandaki bir değişiklik toplumsal alanda değişikliklere neden olabilmektedir. Bu durum KS çalışmalarını doğal olarak geniş bir perspektife oturtma gereksinimini doğurur. O hâlde KS'yi diğer sosyal bilim dalları ve siyaset biliminin diğer alt dallarından nasıl ayırıştırabiliriz konusunu açmak gerekmektedir. KS diğer araştırma alanlarıyla gerek incelediği konular gerekse de yöntem ve teorik zemin açısından paylaştıklarına rağmen müstakil bir alandır. KS'nin öncelikli içeriği, ülkelerin siyasi sınırları içerisindeki olay, olgu ve aktörlerin nasıl etkileştiğidir. Bu etkileşimler içerisinde özellikle siyasal kurumların gelişimi, rejim değişikliği, siyasal partiler ve seçimler, sivil-asker ilişkileri, toplumsal hareketler gibi konular gelmektedir.

Bir siyasal sistem içindeki bu etkileşimlere dair değişkenler (rejim türü, seçimlere katılım oranı, ülkedeki etkin parti sayısı, aktörler arası anlaşmazlıkların iç savaşa tırmanma olasılığı vb.) farklı ülkelerde farklı değerler alabildiği gibi bir ülkede zamanla farklı değerler de alabilmektedir. Dolayısıyla araştırma sorusunun merkezindeki bağımlı değişkenin farklı vakalarda farklı değerler alması, burada bir karşılaştırma yapılmasına imkân vermekte ve karşılaştırılan vakaların farklı siyasal sistemler olması, söz konusu çalışma alanını KS alanı kılmaktadır. Bu bakımdan birden fazla ülke, eyalet yahut daha mikro bir siyasal sistem karşılaştırılabileceği gibi aynı siyasal sistemin farklı zamanlarda (1950'lerin Türkiye'si ile 1960'ların Türkiye'si) aynı değişken üzerinden aldığı değerlerin karşılaştırılması da mümkündür.

Hatta KS çalışmaları, analiz birimi olarak sadece ülke gibi siyasal sistemleri değil siyasi partiler, bürokratik teşkilatlar, sivil toplum örgütleri, terör örgütleri, siyasi karar alıcılar, daha geniş anlamıyla elitler ile seçmenler gibi aktör veya kurumları hatta devrim, iç savaş veya seçim gibi olay ve olguları da araştırmasının merkezine koyabilmektedir. Sonuç itibarıyla KS çalışmaları; farklı vakalar, analiz birimleri ve analiz düzeylerinin çalışılmasına imkân tanımakta ancak analizlerini, vaka sayısı birden fazla da olsa siyasal sistemlerle sınırlı tutmaktadır. Bu bakımdan uluslararası sistem,⁵ uluslararası örgütler, uluslararası hukuk gibi konular, KS araştırmacılarının ilgisini çeken öncelikli konular arasında yer almaz.

Peki neden KS alanında araştırma yaparken teorik yaklaşımları göz önünde bulundurmalıyız? Spesifik sorulara salt gözleme dayalı cevaplar vermek yeterli olmaz mı? Bu tarz, teorik zemini önemsemeyen ampirik çalışmalar detaylı tasvirler sağlamakla beraber araştırmacıya daha büyük ya da benzer sorulara cevap bulmada rehberlik edemeyen, vakanüvislikten öteye geçemeyen çalışmalar olarak kalır. Bu tarz çalışmalarda araştırılan bir neticenin sebepleri, belirli olaylara ve kişilere dayandırılırken olgular, olayların gölgesinde kalmaktadır. Kaldı ki KS araştırmacıları, cevaplarını teorik bir altyapı üzerine bina etme kaygısı taşımaları da ortaya koydukları iddialar genelleştirildikçe iddialarını farkında olmadan bir teorik zemin üzerine konumlandırmaktadırlar. İddiaların altında yatan bu teorik zeminin beraklaştırılması araştırmacıya iddialarını daha tutarlı ve genelleştirilebilir bir şekilde geliştirme imkânı sunmaktadır. Çünkü çoğunlukla dar bir ampirik alanda yürütülen KS çalışmaları farkında olunmasa da sorularını belirli bir teorik yaklaşımın çerçevesi içinde sormakta, cevabı bu yaklaşımların gösterdiği doğrultuda bu yaklaşımlara uygun analiz seviyesi üzerinden ve yaklaşıma uygun bir metodoloji ile ortaya koymaktadırlar. Teorik zemin hakkındaki farkındalık, bu araştırma sürecini daha uyumlu ve tutarlı bir şekilde sürdürmeyi mümkün kılmaktadır. Örneğin; rasyonel seçim yaklaşımını benimseyen araştırmacılar, seçimler ve iç savaş gibi rekabet ile çatışmayı öne çıkaran konularda sorular yöneltmekte, bu soruların cevabını mikro düzeyde bireylerin (siyasal elitler veya seçmenler) amaç ve stratejilerinde aramakta, bireyler seviyesinde veri toplayıp bu zengin veri havuzunu nicel yöntemlerle incelemektedirler. Buna karşın kültürcü yaklaşım içinden bakan araştırmacılar; grup içinde uyum, gruplar arasındaysa çatışmayı öne çıkaran sorular sormakta, verdik-

5 Her sistem gibi uluslararası sistem de sınırları (dünya), sınırları içindeki birimleri (devletler) ve yapısı (belirli bir unsurun -örneğin; askerî ve ekonomik güç gibi materyal unsurlar yahut meşruiyet gibi daha soyut unsurlar- birimler arası dağılım kompozisyonu) üzerinden tanımlanır.

leri cevabı/cevapları grup kültüründe aramakta, analizlerinin merkezine kültürel anlatılar ve repertuarı almakta, bu repertuara dair verileri etnografi gibi sahaya nüfuz eden nitel yöntemlerle incelemektedirler. Dolayısıyla ait olduğumuz teorik yaklaşım sorularımızı, cevaplarımızı, yöntemimizi belirlediği için de ayrıca önemlidir.

Karşılaştırmalı Siyaset Teorileri

Uİ alt disiplini oldukça zengin bir teori literatürü oluşturmuş ve teorik tartışmalar kabaca liberalizm, realizm, inşacılık, eleştirel teoriler gibi dört ana başlık altında kristalize olmuştur. Uİ literatürüne kıyasla KS literatürü ise ampirik test kaygısı olmayan, teorik kaygıları öne çıkarılarak yazılmış zengin bir literatüre sahip değildir.⁶ Yine de bu alandaki çalışmalardan Lichbach ve Zuckerman (2009), Chilcote (2018), Munck (2006), Munck ve Snyder (2007b), Ray (1998) ve Wiarda (2010, 2018) daha basitleştirilmiş bir anlatımla yine Wiarda (2006) farklı teorileri kapsamlı bir şekilde ele almaları ve bu tartışmayı ampirik teste tabi tutmadan yapmaları bakımından öne çıkan çalışmalar olmuşlardır. Ancak bu alandaki teorik tartışmalara yoğunlaşan çalışmaların yine de Uİ teorileri tartışmaları kadar zengin bir literatür oluşturduğu söylenemez.

Her ne kadar KS teorileri pek çok alt türe ayrılmış ve farklı bağlamlarda farklı argüman setleri ortaya koyuyor⁷ olsalar da işlevselcilik/sistem teorisi, Marksizm (veya sınıf merkezli ekonomik yapısalcılık), kültürcülük (veya kültürel yapısalcılık), rasyonel seçim, kurumsalcılık gibi teorik yaklaşımlar, öne çıkan başlıca KS yaklaşımları olmuşlardır.⁸

6 *Comparative Politics, Comparative Political Studies ve World Politics* gibi alanın en prestijli dergilerinden 319 makaleyi inceleyen Munck ve Snyder (2007a) bu sonuca ulaşmışlardır. Munck ve Snyder'in bulunduğu bir diğer sonuç da KS alanındaki teorik çalışmaların da tümdengelimci bir teorik bakış açısıyla değil genellikle gözlemden teoriye ulaşarak tümevarımcı bir şekilde üretildiğidir.

7 Bu bakımdan Chilcote'un (2018) KS'nin farklı alanlarında öne çıkan teorileri ayrı ayrı ele aldığı çalışmaya bakılabilir. Chilcote bu çalışmasında; sistem ve devlet teorileri, siyasal kültür teorileri, gelişme ve az gelişmişlik teorileri ile sınıf teorilerini kendi bağlamları içinde sistemli bir şekilde ele almaktadır.

8 Bu yaklaşımların temel iddialarının tartışılması, bu çalışmanın kapsamı dışındadır ancak okuyucular için kısa bir özet vermek gerekirse sistem teorisi, yapısal işlevselcilik veya kısaca işlevselcilik olarak adlandırılan yaklaşım, siyasal sistemi ve kurumları belirli işlevleri yerine getiren mekanizmalar olarak değerlendirir. Sistemin sınırları, sınırları içinde etkileşen birimleri ve bu birimlerin yerine getirdiği işlevleri vardır. Siyasal sistem, girdiler (oy/destek, finansman, talepler vb.) ve çıktılar (politikalar) üzerinden okunur. Marksizm hem klasik hem yeni türevlerinde toplumsal sınıfları analizinin merkezine alır ve siyasal kurumlar, olaylar ve olguları, sınıflar arası çatışmanın sonuçları ve süreçleri bağlamında ele alır. Aradaki fark neo-Marksizmin klasik Marksizme göre siyasal alana ve devlete daha fazla otonomi tanınmasıdır. Kültürcülük, siyasal sistemlerin kültürel kodların sonucunda farklılaştığını ve bu farklılıkları sürdürmek üzere çoğunlukla da istemsizce tasarlandığını öne sürer. Analiz seviyesi bakımın-

Karşılaştırmalı Siyaset Yaklaşımlarının Değişim Olgusuna Bakışı

Yukarıda sıralanan beş teorik yaklaşımın siyasal değişim konusuna yönelik tutumları beklenildiği üzere birbirlerinden farklıdır. Politik değişime bakışları açısından bu yaklaşımlar; değişime açık (dinamik) veya kapalı (statik), belirsiz veya ilerlemeci, evrimsel (tedrici) değişimci veya devrimsel (radikal) değişimci uçlar arasında çizilen spektrumlarda incelenebilirler.

İlk olarak değişim, kimi teorik yaklaşımlar açısından oldukça zor ve nadir gerçekleşen bir olgu olarak görülürken kimileri içinse siyasetin değişmeyen tek doğası, değişimin sürekliliğidir. Varsayım ve iddialarında değişime pek imkân tanımayan, olaylar ve olgular arası ilişkileri statik bir zeminde gören teorik yaklaşımlar arasında başlıca tarihsel kurumsalcılığı (TK) sayabiliriz. Bu yaklaşım zamanla değişimi argümanlarına adapte ederek⁹ daha eklektik bir hâl almış olsa da yaklaşımın temel kavramı olan izlek bağımlılığı (*path dependence*), değişimin gerçekleşmesinin nadiren görüldüğünü, görüldüğünde ise miktarının oldukça sınırlı olduğunu vurgulamaktadır. Değişimi açıklamak içinse bu yaklaşım içindeki araştırmacılar, kurumsallık kaynaklı nedenselliğe dair varsayımlarında gevşemeye gitmişlerdir. Parsimoni¹⁰ ilkesinden taviz verilerek mezo seviyedeki kurumsal mekanizmaların yanına makro seviye çevresel ve yapısal unsurların rolü ile mikro seviyedeki aktörlerin oynadıkları rolün etkisi eklenmiştir.

Bir diğer teorik yaklaşım olarak költürçülük de değişim olgusuna bakışı açısından dinamik bir yaklaşım olarak değerlendirilemez. Költürçülük, değişim imkânını toptan reddetmese de değişimden çok sürekliliğe vurgu yapar. Bu sebeple költür-

dan bu üç makro teorik yaklaşıma kıyasla RS, KS'nin konusu olan seçimlerden rejim değişikliğine ve devrimlere kadar pek çok konuyu bir oyun bağlamında görür ve bu oyunların sonuçlarını mikro analiz seviyesinden, bireylerin çıkarları ve stratejileri üzerinden açıklar. Mezo/orta analiz düzeyinde iddialar ortaya koyan kurumsalcılık ise kurumların aktörlerin strateji, çıkar ve hatta kimliklerini oluşturarak siyasal sisteme etki ettiğini iddia eder. Bu beş ana yaklaşım, değişim sorusu bağlamında aşağıda daha detaylı ele alınacaktır.

- 9 Bu değişim genellikle dört başlık altında incelenir. İlk olarak, kurumların içinde oturduğu bağlam değişir ve kurumlar, bu değişime beklendiği üzere direnirse bu durumda kurumların aktörler/bireyler üzerindeki anlamı ve önemi değişebilir. Bir diğer deyişle, kurumlar değişmez ancak etkileri değişmiş olur (*drift*). İkinci olarak, mevcut kurumlar korunmakla beraber kurumlarda tecessüm eden kurallara yeni düzenleyici kurallar eklenir (*layering*). Üçüncü olarak, verimsiz çalışan kurumlar aktörler tarafından dönüştürülür (*conversion*), son olarak yine çevresel nedenlerle işlev gösteremeyen yahut verimsiz işleyen kurumlar bir kenara atılıp tamamen yeni kurumlar oluşturulur (*displacement*) (İlk üçü için bkz. Mahoney ve Thelen, 2010; ekleme (*layering*) dışındakiler için bkz. Moodysson ve Sack, 2018; kurumsal değişim literatürünün temel bir eseri için bkz. Thelen, 2004).
- 10 Parsimoni ilkesi kısaca açıklama gücü eşit olan teorilerden daha az kompleks olanı (daha az bağımsız değişken barındıranı) daha üstün görme ilkesidir.

cülük de TK gibi değişen dönüşen olgulardan çok değişmeyenleri açıklamakta başarılıdır. Bu yaklaşımların odaklandığı bağımlı değişkenlerin aldığı değerler, vakalar arasında farklılık göstermektedir aksi hâlde varyasyon söz konusu olmadığı için nedensellik açıklamaları zaten mümkün olmayacaktır. Ancak bu varyasyon bir vaka içinde değil vakalar arasında olmakta yani farklı vakalar söz konusu değişken bakımından farklı değerler almakta iken bu farklılaşma da TK için farklı kurumsallaşma ve izlek bağımlılıkları, kültürcülük içinse farklı kültürel bağlamlar üzerinden açıklanmaktadır. Her ne kadar günümüz kültürcülüğü, kültürleri değişmeyen bir öz üzerinden tanımlama eğilimini terk etmiş olsa da kültür hâlâ değişimin önünde bir direnç faktörü olarak algılanır.

1960'larla birlikte sosyolojik ve psikolojik bir yaklaşım olarak davranışçılığın önüne geçmeye başlayan rasyonel seçim (RS) modeli, 1980'lerden beri KS literatürünü domine etmektedir (Shepsle, 1989, s. 132). 1980'lerden bugüne KS disiplini içinde kullanılan kavramlar, varsayımlar ve metodoloji çoğunlukla ekonomi kökenli bir yaklaşım olan RS yaklaşımından ödünç alınmaktadır. Ekonomik insan (*homoeconomicus*) ve fayda maksimizasyonu (*utility maximization*) gibi kavramlar, ontolojik, metodolojik bireycilik gibi kavramlar, epistemolojik ve nicel metotlar, metodolojik yönden KS alanını etkisi altına almıştır. 1980'lerden beri KS disiplininde hâkim yaklaşım olan RS yaklaşımı bu bakımdan daha detaylı bir tartışmaya ihtiyaç duymaktadır.

RS modeli, analizlerini olabilecek en mikro seviyede, birey seviyesinde tutmakla beraber aslında pek dinamik bir teori sayılmaz. Bu yaklaşım, kültürcülük ve TK kadar değişime karşı konumlanmasa bile yaklaşımın temel varsayımları aslında istikrar, bir bakıma süreklilik üzerine kuruludur. Örneğin; RS teorileri özellikle seçimler ve oy verme davranışı konularında hâkim teorik yaklaşımdır. Bunun tek nedeni, RS yaklaşımının oy verme davranışını incelerken analiz birimi olarak bireyleri çalışmasının merkezine oturtması değildir. Bu yaklaşımın seçimler ve oy verme davranışına ayrı bir ilgi duymasının bir nedeni de seçimlerin çerçevesi, bağlamı ve kuralları ile belirli bir oyun olmasıdır. Bireyler bir seçimden diğerine farklı partilere oy verebilir, seçimler sonucunda kazanan partiler değişebilir ancak tüm bu değişim, belirli yani sabit seçim kuralları (oy kullanma, oy sayma, oyların sandalyeye dönüşümü vb. hakkındaki kurallar) üzerinden yapılabilmektedir. Başka bir deyişle her seçim, verili kurallara göre yani statik bir zeminde oynanan bir oyundur. Bu açıdan bakıldığında RS yaklaşımı da aslında değişimi sınırlı gören bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır.

RS'yi sert değişimlere karşı dirençli tutan bir diğer unsur da bu yaklaşımın denge (*equilibrium*) varsayımdır.¹¹ Levi'nin (1997, ss. 27-28) altını çizdiği üzere bu denge varsayımı aslında tümüyle bir statik tercihler ve davranışlar bütünü öngörmez. Herhangi bir denge durumunun kolektif düzeyde mümkün en verimli ve faydalı sonuç olduğu da iddia edilmez. Ancak tüm bu koşullara rağmen denge durumunda hiçbir aktör tercihini değiştirme dürtüsüne ya da teşvikine sahip değildir. Dolayısıyla denge varsayımı, RS yaklaşımına yaslanan açıklamaları mutlak olmasa da görece durağan kılmaktadır.

Son olarak RS yaklaşımından beslenen açıklamaları değişime dirençli kılan bir diğer varsayım da kolektif eylem problemi (*collective action problem*). Olson (2009/1965) tarafından geliştirilen bu teoriye göre bireyler, kolektif bir fayda doğuracak eylemler içinde bulunmak yerine bedavacılık (*free-rider*) stratejisi ile sonucun oluşmasına katkı sunmadan faydalarından istifade etmeyi tercih ederler. Seçici teşvik ve zorlama sağlanmadığı şartlarda bu durum kolektif fayda doğuracak dahi olsa değişim getirmez, bunun yerine atalet ve durağanlık doğurur.

Yukarıda ele alınan yaklaşımlarda tartışılan kültürün sürekliliği, izlek bağımlılığı, denge çizgisi ve kolektif eylem problemi gibi varsayımlar, durağanlığa dayalı açıklamalar geliştirmeye yatkındır. Bu koşullarda değişim zor, sınırlı ve tedrici bir süreç olarak karşımıza çıkar. Bununla beraber her ne kadar analitik açıklama kabiliyetini çeşitli nedensellik testleri sonucu kaybetmiş ve bir nevi tedavülden kalmış olsa da farklı sürümlerini farklı adlarla hâlâ gördüğümüz sistem teorisinin bir türevi olarak modernleşme teorisi ile klasik Marksist yaklaşımlar değişime en açık ve en dinamik yaklaşımlardır diyebiliriz.

Sistem teorisine göre herhangi bir sisteme sürekli şekilde giren farklı girdiler sistemi dönüştürür. Bu dönüşümü, modernleşme teorileri bir adım daha ileri taşımıştır ve bu yaklaşımın Walt Rostow, Seymour M. Lipset, Daniel Lerner gibi kurucu isimleri, değişimi mümkün hatta bunun da ötesinde zaruri görmüşlerdir. Klasik Marksizm

11 Stratejik denge (*strategic equilibrium*) ve kurumsal denge (*institutional equilibrium*) farklılaşması üzerine bkz. Fiorina (1995) ve Shepsle (1986). Bu ayrıştırmaya göre, aktörler ve tercihlerinden müteşekkil davranışsal/stratejik dengeden farklı olarak kurumsal denge kavramı öne çıkar. Bu yaklaşım, kurumların bizzat kendisini aktörler arasında oynanan oyunun denge çıktısı olarak görür. Bu konuda RS ve TK arasında bir sentez kurmakla beraber ağırlığı, aktörlerin rasyonel seçimlerine veren başlıca bir çalışma için bkz. Ostrom (1991). Bir diğer eklektik akım olarak yeni kurumsalcılık yaklaşımı ise kurumların kökenini de aktörler arası oyunun bir denge sonucuna bağlayarak açıklamaktadır. Yeni kurumsalcılık için bkz. March ve Olsen (1983), Peters (2011) ve Steinmo (2001). Kurumsal değişime dair kurucu metinler için bkz. North (1991, 1993, 1994). Yeni kurumsalcılığın değişim olgusuna bakışının kapsamlı bir kritiği için bkz. Hira ve Hira (2000).

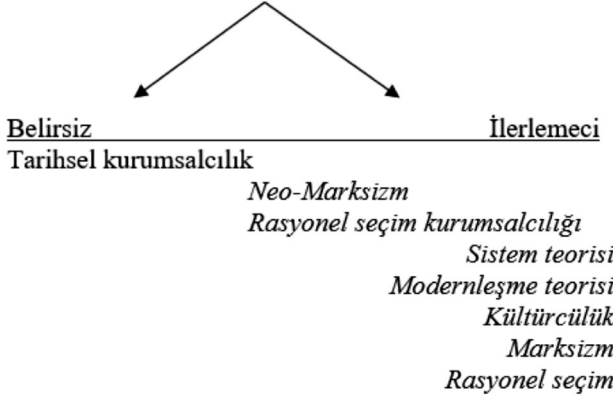
de sınıflar arası gerilimin çatışma, çatışmanın da değişim getireceğini öngörerek değişime açık bir tutum takınmıştır. Öte yandan neo-Marksizm'in Nicos Poulantzas gibi temsilcileri, siyasi alana tanıdıkları otonomiyle devletin bu değişimi yavaşlatabileceği hatta durdurabileceği senaryoları da mümkün görmüştür. Farklı KS yaklaşımlarının varsayım ve açıklamalarında değişime tanıdıkları imkân bakımından en statikten en dinamiğe doğru dizildiği grafik aşağıda Figür 1'de görülebilir.

Figür 1: Karşılaştırmalı Siyaset Yaklaşımlarında Değişim İmkânı

Değişim mümkün mü, mümkünse ne kadar mümkün sorularının ardından bir diğer sınıflandırma da değişimin doğrultusu konusunda yapılabilir. Değişim zaruri olarak iyiye veya kötüye doğru mu olur? Bu bakımdan sistem teorisi, modernleşme teorisi, (en azından Inglehart'ın versiyonunda) kültürcülük, RS ve Marksizm değişimin ne kadar mümkün olduğu konusunda anlaşamaları da değişimi determinist bir tarzda iyiye dönük görürler. Neo-Marksizm ve RS kurumsalcılığı ise ilerlemeci uca yakın olmakla beraber spektrumun en ucunda yer almazlar. Determinist bir kötüye, geriye gidiş öngören bir yaklaşım ise bulunmamaktadır. Bu yaklaşımların değişim konusunda öngördükleri doğrultular Figür 2'de görülebilir.

Figür 2: Karşılaştırmalı Siyaset Yaklaşımlarında Değişimin Doğrultusu¹²

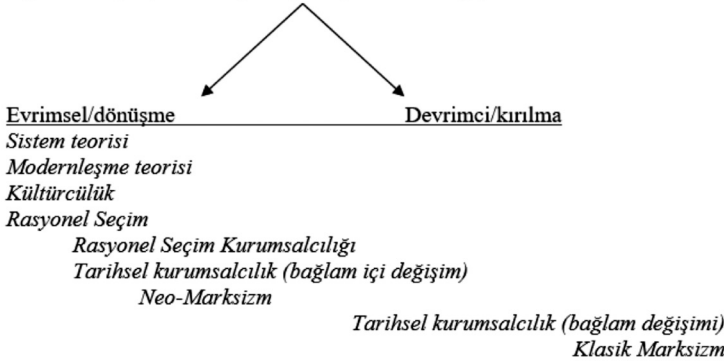
Figür 2’de gösterildiği üzere pek çok KS yaklaşımı gerek yapısal gereklilikler yüzünden gerekse de aktörlerin rasyonel tercihleri nedeniyle değişimi olumlu bir yöne doğru öngörür. Ancak mevcudu muhafaza etmekle mükellef kurumların öne çıktığı TK, değişim olacaksa bile bunun yönünün ileriye, daha iyiye doğru olmak zorunda olduğu iddiasını kabul etmez. Kurumsalcılığın aktörlerin rasyonel tercihleriyle harmanlandığı RS kurumsalcılığı ise ilerlemeci değişime kapı açmakta, yine siyasal kurumlara otonomi alanı tanıyan neo-Marksist yaklaşım da klasik Marksizmin determinist ve ilerlemeci varsayımlarını paylaşmamaktadır.

Değişime dair üçüncü bir sınıflandırma ise değişim sürecinin hızı ve miktarıyla ilgilidir. Değişim küçük adımlarla mı zuhur eder yoksa keskin kırılmalarla mı? Yeni-yi geçmişin izleri üzerine mi inşa eder yoksa geçmişin enkazı üzerine mi? Değişim tedricî midir yoksa ani mi, evrimle mi mümkün olur yoksa devrimle mi? Bu sorulara cevaben sistem teorisi, modernleşme teorisi, kültürçülük ve RS yaklaşımları, tedricî bir değişim öngörürken Marksizm, radikal bir değişim öngörür. TK ise aynı kurumsal bağlam içindeki değişimleri izlek bağımlılığının sınırlayıcı etkisinden dolayı tedricî görürken dışsal şoklar neticesinde gözlemlenen bağlamın kendisindeki değişimi radikal bir kırılma olarak görmektedir. Bir diğer tabirle bu yaklaşım için

12 Unutulmamalı ki TK ve RS gibi yaklaşımlar, Figür 1’de statik yaklaşımlar olarak gösterilmişti. Dolayısıyla nasıl oluyor da statik yaklaşımlar da dinamik yaklaşımlar gibi değişimin doğrultusu konusunda sınıflandırılabilirler sorusu akıllara gelebilir. Statik dahi olsalar bu yaklaşımlar, zamanın mutlak bir şekilde donduğunu, değişime kapalı olduğunu iddia etmemekte, değişimi görece zor, sınırlı ve tedricî görmekte, araştırma değişkenleri konusunda değişen değerlerden ziyade değişmeyen değerleri daha iyi açıklamaktadırlar. Bununla beraber süreci tedricî, görülme olasılığı düşük ve miktarı sınırlı da olsa değişim her yaklaşım için yadsınamaz bir gerçektir. Bu sebeple statik yaklaşımlar da değişim, şayet gözlenirse, doğrultusu hakkında çeşitli varsayım ve beklentiler öne sürmektedirler.

radikal değişim ancak dışsal şoklar (küresel ekonomik kriz, savaşlar, büyük çaplı afetler vb.) neticesinde yaşanabilir. Değişim sürecine dair bu farklı tutumlar aşağıda Figür 3'te görülebilir. nceki iki sınıflandırmayı da ele alan takip eden tartişma bu üç figürü ilişkili olarak ele alacaktır.

Figür 3: Karşılaştırılmalı Siyaset Yaklaşımlarında Değişim Süreci

Figür 3'te görüldüğü üzere sistem teorisi (işlevselcilik) oldukça esnek bir yaklaşımdır. Sisteme sürekli olarak akan girdiler neticesinde sistem çevresel meydan okumaları peyderpey hisseder ve organik yapısını bu meydan okumalara uyum sağlayacak şekilde dönüştürür. Örneğin; mevcut siyasi partiler, kendilerinden beklenen işlevleri yerine getiremediği durumlarda birtakım çıkar grupları bu işlevleri üstlenebilir ve siyasi partiler de kendilerini bu meydan okumaya karşı geliştirerek dönüştürürler (Dalton ve Wattenberg, 2000).

March ve Olsen (1984, s. 735) tarafından belirtildiği üzere işlevselcilik, tarihi, tekil ve uyumlu bir dengeye ulaşmak için verimli bir mekanizma olarak görür. Aslında sistem teorisini esnek kılan yaklaşımın sebebi, erken dönem savunucularının iddia ettiğinin aksine bu mükemmeliyet inancı değil sistem içinde büyük değişiklik yapmanın zorluğudur. Zira sistem çevreden belirli sınırlarla ayrılan, içindeki birimlerin birbirleriyle karşılıklı olarak bağımlılık ilişkisi içinde bulunduğu bir unsur olarak bütüncül bir yapıya sahiptir ve ani değişikliklere imkân vermez. Değişim uzun sreye yayılarak ve adım adım gerçekleşir (Almond, 1960).

Sistem teorisinden beslenerek gelişen modernleşme teorisi de esnek bir değişim öngörmektedir. Bu yaklaşıma göre sosyo-ekonomik alandaki makro değişiklikler (sanayileşme, şehirleşme vb.), kültürel ve politik alanlarda da değişimi getirir. Hatta

bu değişimin determinist bir şekilde kaçınılmaz olarak ve iyiye doğru gerçekleşeceği savunulur. Örneğin; Lerner'e (1958) göre sosyo-ekonomik kalkınma, kültürel bir dönüşüm (empati kurma becerisinin gelişimi) sürecinden geçerek nihayetinde bir siyasal dönüşümle (demokratikleşme) noktalanır. Bu yaklaşımda makro seviyedeki ekonomik yapısal değişiklikler, kültürel ve siyasi değişimleri getirmektedir.

Kültürcü yaklaşım aslında her yaklaşım gibi, homojen bir blok olarak değerlendirilemez. Örneğin; Lichbach (2009) bu yaklaşımı, öznelci (*subjectivist*) ve öznelarasıcı (*intersubjectivists*) olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Öznelci kültürcülük, kültürü, bireylerin onu yorumlaması aracılığıyla aktörden kültürel yapıya doğru bir bakış açısıyla değerlendirirken öznelarasıcı kültürcülük, kültürü, otonom, mukavim (*enduring*) ve kimlik oluşturuvcu (*identity-constituting*) bir gerçeklik olarak tanımlar. Örneğin; Inglehart ve Welzel (2005) kültürcülüğü, bireylerin dünyayı algıladığı bir değerler gözlüğü olarak görürken Elkins ve Simeon (1979, s. 128), kültürü bir zihniyet olarak görür. Buna göre kültür, bizlere aradığımız cevapları tüm alternatif davranışlar, sorunlar ve mümkün çözümler evreninden daha azıyla sınırlayarak sunan bir zihniyettir. Öznelci kültürcülük, gelişime, dönüşüme ve tedrici değişime açıkken öznelarasıcı kültürcülük, kültürü özcü bir okumayla değerlendirir ve onu tarih içinde katılığını koruyan bir sabit olarak görür. Haliyle bu iki kültürcülük türeviden öznelci kültürcülük, radikal dönüşümleri mümkün görmez ancak yine de değişime daha açıktır.

Kültürcü yaklaşım içinde değişim fikrinin öne çıkmadığı yukarıda belirtilmişti. Ancak değişime direncin bir mekanizması vardır buna kısaca "kültürel repertuar" diyebiliriz. Değişik ve yeni fikirler, davranış kalıpları ve normlar gibi unsurlar, toplumda yerleşik kültürel kodlarla kodlanmadığı için kültürel havza içindeki aktörlerin aklına gelmez bile. Bu yüzden bilinen davranış kalıplarıyla, eski köye yeni âdet getirmeyip konfor alanının dışına çıkmadan bir hayat sürülür. Ancak bu kültürel repertuar, değişimi ortadan kaldırmaktan ziyade sınırlandırır. Bu sınırlı değişim (*bounded change*) içinde meydana gelen küçük çaplı değişiklikler esnek bir şekilde sürer. Bazense kültürel repertuar, çerçeveyi korurken muhteva değişikliğine imkân verir (Eckstein, 1988, s. 795).

Inglehart ve Welzel'in (2005, ss. 2-3) altını çizdiği üzere sosyo-ekonomik dönüşümler kültürel hayatta bir kırılma yaratmasa bile dönüşüm kaynağı olabilir. Örneğin; post-endüstriyel çağa geçiş yapan toplumlarda kendini ifade etmenin bir değer olarak öne çıktığı görülmektedir. Bu toplumlarda kolektif disiplinden bireysel özgürlüğe, gruba uyumdan bireysel farklılıklara, devlet otoritesinden bireyin otonomisine doğru bir değer kayması gözlemlenmektedir. Ancak bu dönüşüm, kültürler

arası farkları oradan kaldırmamaktadır. Inglehart ve Welzel (2005, s. 20) 20 yıl boyunca yaptıkları anketlerde kültürler arası farkların silinmediğini gözlemlemiştir.

RS yaklaşımından beslenen KS teorisyenleri, değişim fikrini öne çıkarmaz genellikle statik durumları analiz ederler. Uzun süreli ve varyasyon sergileyen uzamsal analizler yerine tarihi, anlık görüntüler çekerek analiz etmeyi tercih ederler. Bir başka deyişle RS modelleri, verili aktör ve kurallarla stabil durumlarda daha açıklayıcı olabilmektedir (Tsebelis, 1990). Uzun süreli, varyasyon sergileyen süreçleri kapsayan tarihsel çalışmalar yerine bir denge çizgisinin etrafında seyreden olaylar zincirini bu çerçevelendirilmiş olaylar özelinde incelemeyi tercih ederler. Söz konusu denge çizgisi optimum yani en uygun şekilde çizilmemişse bu durum aktörleri söz konusu çizgiden sapma doğrultusunda teşvik eder. Ne var ki değişim bu durumda dahi kolay değildir. Olson (1965) ve Bates (1981) gibi bu yaklaşımın mihenk taşı değerindeki çalışmaların gösterdiği üzere kolektif eylem problemi, değişimi, söz konusu değişime ihtiyaç duyulsa bu değişim arzulsansa bile engellemektedir. Değişim vuku bulunduğu ise radikal (ani ve büyük miktarda) bir şekilde değil artımlı (*incremental*) değişiklikler olarak gözlemlenir. Örneğin; demokratikleşme sorusu söz konusuysa değişim devrimle değil evrimle olur. Otoriter rejim karşıtları taleplerini ılımlı bir hâle getirirken statükocu rejim elitleri bu taleplere körü körüne direnmez. Taleplerin ılımlılaşması rejim elitlerinin korkularını ve dolayısıyla direncini azaltarak demokrasi yanlısı aktörleri amaçlarına ulaştıracak rasyonel bir stratejidir. Süreç sonunda demokratikleşme, elitlerin dışlayıcı sistemi kapsayıcı bir hâle getirmesiyle mümkün olur zira elitler için salt baskıyla statükoyu sürdürmek ödün vermektense daha maliyetli bir durumdur (Acemoglu ve James, 2006).

Tabii RS yaklaşımından RS kurumsalcılığı yaklaşımına doğru kayan teorisyenlerde değişim olgusu daha güçleşir. Zira kurumlar, tanım gereği kendini tekrarlayan davranış kalıpları ve kurallar bütünüdür (Huntington, 1965). Tanımı gereği değişime direnen kurumlar, değişimi daha güç ve daha az esnek kılar. Pür RS yaklaşımından RS kurumsalcılığına, buradan da TK'ya doğru atılan her adım, teorisyenleri, analizlerinde değişim konusunda daha katı kılar, değişime yönelik varsayım ve açıklamalar, esnekliğini yitirip sert değişim öngören bir konuma kayar. Savaşlar, derin ekonomik krizler gibi şoklar, devlet kapasitesini ani bir şekilde zayıflatır ve formel kurumların değişime direncini sert bir şekilde kırar. Örneğin; Skocpol'a (1979) göre Çin (1911), Fransa (1789) ve Rusya'daki (1917) gibi pek çok devrim bu yüzden savaşlar sırasında veya savaşlardan kısa süre sonra gerçekleşmiştir. Benzer şekilde Lipset ve Rokkan'a (1967) göre toplumsal yarıklar (*cleavages*) bir yandan

siyasi partileri oluşturan temel belirleyici etken iken bir yandan da bu hatlar, savaş ve devrim gibi dışsal şoklar nedeniyle oluşmaktadırlar.

TK için değişim, dışsal şoklar sonrası oluşan kritik kavşaklarda mümkün olmakla beraber değişimin verili bir kurumsal bağlam içinde zor olduğu, bunun sebebinin ise kurumların tanımları ve varoluş sebepleri gereği değişime direnç göstermesi olduğu yukarıda dile getirilmiştir. Pierson (2000, s. 252), kurumların değişime dirençli olması yönünü vurgularken bu yaklaşım içinde değişimi daha esnek görenler de vardır. Hall (1993, s. 288), devlet ve toplumu iki bağımsız ve/veya otonom alan olarak görmeyip devletin toplumdan akan fikirlere açık olabileceğini dile getirir. Bir diğer deyişle devlet ve toplum, birbirini karşılıklı olarak etkiler, dönüştürür (March ve Olsen, 1984, s. 734). Dolayısıyla bu yöne evrilen tarihsel kurumsalcılar, hem değişime daha fazla imkân tanımış olurlar hem de değişimin esnek bir süreçte olacağını vurgularlar.

Klasik Marksizm, değişimin radikal bir şekilde gerçekleşeceğini öne sürmüştür. Bu radikallik iki anlamda ele alınabilir. Söz konusu değişim, müzakere veya reformlarla değil devrimle yani aşağıdan (kitlelerden) yukarıya (elitlere) doğru gerçekleşen kitlesel şiddetle olacaktır. Dahası bu değişim, ekonomik altyapının tümünden değişmesiyle de radikal bir değişim olarak görülebilir. Klasik Marksizme nazaran neo-Marksizm değişim konusunda daha esnek bir tutum takınmaktadır. Bunun bir sebebi, değişimin devrimle değil reformlarla da mümkün görünmesidir. Bir diğer sebep ise katı sınıf ayrımından sınıfsız bir topluma geçişi öngören klasik Marksizm yerine neo-Marksizmin sınıflar arası farkların azaldığı (*less classlessness*) bir ara fazı da mümkün görmesidir (Wright, 1993, s. 25).

Görüldüğü üzere farklı teorik yaklaşımlar, değişim kavramını farklı zaviyelerden ele almakta, değişimin olasılığı, hızı ve doğrultusu konularında birbirlerinden ayırmaktadır. Peki hangi teorik yaklaşım, değişim konusunda daha doğru bir anlayışa sahiptir? Bu sorunun genel bir cevabını vermek zordur zira bu konu, araştırma sorusundan bağımsız olarak düşünülemez. Araştırma sorusunda sert ve gelişime/ilerlemeye açık toplumsal devrimler gibi vakaları ele alan araştırmacılar için Marksist teoriler iyi bir perspektif sunarken örneğin yaşanan kurumsal ve maddi değişimlere rağmen devamlılığını koruyan değer ve davranış kalıplarını araştıran araştırmacılar, költürcülük yaklaşımından daha fazla istifade edecektir. Örnekler artırılabilir ancak unutulmaması gereken farklı teorik yaklaşımların farklı kavramları, farklı analiz birimlerini ve farklı araştırma sorularını öne çıkardığıdır.

Sonuç

KS alanı, teorik yaklaşımlar bakımından geniş bir literatüre sahip olmasına rağmen bu yaklaşımların ampirik sorulardan bağımsız, pür teorik bir bakışla ve sistemli bir incelemesi literatürde hak ettiği ilgiyi çekmemiştir. Bu çalışma bu eksikliği gidermeye yönelik bir katkıda bulunmaya çalışmıştır. Bu bağlamda söz konusu çalışma, kurumsalcılık türevleri, RS, Marksizm ve neo-Marksizm, kültürcülük ve sistem teorisi (ve bir türevi olarak modernleşme teorisi) gibi KS'nin teorik yaklaşımlarını değişim olgusu etrafında tartışmıştır. Söz konusu yaklaşımlar; (a) değişimin mümkün olup olmaması, (b) mümkün ise değişim sürecinin derin kırılmalarla mı yoksa tedricî dönüşümle mi meydana geldiği ve (c) değişimin doğrultusunun determinist bir şekilde ileriye yönelik mi yoksa belirsiz mi olduğu soruları üzerinden ele alınmıştır.

Şüphesiz oldukça üretken bir alan olan KS alanındaki teorik yaklaşımları katı bir şekilde sınıflandırmak ancak bu yaklaşımların oldukça soyut bir şekilde ele alınmasıyla mümkündür. Bu sebeple söz konusu çalışma, ele aldığı teorik yaklaşımları, temel varsayım ve kavramlarına odaklanarak sınıflandırmış, her yaklaşım içinde bolca bulunan paradigma içi tartışmaları öne çıkarmamıştır. Özetlemek gerekirse kurumların öne çıktığı yaklaşımlar, yapılan kurum tanımları gereği değişime direnç gösteren yaklaşımlardır. Değişimden çok sürekliliği öne çıkarırlar. Değişim ise farklı şekillerde vuku bulmakla beraber büyük çaplı değişiklikler ancak dışsal şoklarla ve derin kırılmalarla mümkün olmaktadır. Kırılma sonrası değişimin doğrultusu ise kritik kavşaktaki konjonktüre göre belirlendiği için determinist bir şekilde iyiye evrilen bir süreç olarak görülmez. Bu tutumun en pür hâli TK'da görülmekle beraber kurumların nedensellik rolü oynadığı RS kurumsalcılığı gibi türevler de bu izi taşımaktadır. Ne var ki mikro düzeydeki aktörlerin rasyonel tercihlerini de kurumsal süreçlere eklemlenen RS kurumsalcılığı, TK'dan daha olumlu ve iyimser (gelişime dönük) bir değişim doğrultusu öngörür.

RS yaklaşımı, durağan ve verili kurallara sahip oyun bağlamlarında formüleştirildiği için değişimi arka planda tutmaktadır. Ne var ki değişim zor olsa da mümkündür. Meydana geldiğinde ise aktörlerin fayda-zarar hesapları sonucu gerçekleşir ve ilerlemeye, gelişmeye, iyiye doğru gitmeye imkân veren bir değişim öngörür. Ancak burada da determinist bir şekilde ileriye, iyiye gitmekten bahsedilemez zira bireysel çıkarlar doğrultusunda atılan adımlar kolektif çıkar doğurmak zorunda değildir. Bu perspektif, değişimin sürecini ise büyük risk ve maliyetler barındıran kırılmalardan çok esnek değişikliğe yakın görür.

Kültürcülük âdeta kültürü bir kurum gibi ele alarak sürekliliği öne çıkarır. Kültürel repertuar dışında kalan seçenekler aktörler tarafından algılanmaz ve sü-

reklilik, değişimin önüne geçer. Değişim meydana geldiğinde ise kırılmalarla değil adaptasyon ile yani esnek bir şekilde gerçekleşir. Kültürcülüğün modernleşme teorilerine yaklaştığı türlerinde (Inglehart ve Welzel, 2005) ise bu değişimin ilerlemeci bir hâl aldığı görülür.

Klasik Marksizm dinamik, ilerlemeci ve devrimci bir yaklaşım iken siyasi alana daha fazla otonomi tanıyan neo-Marksizm daha az dinamik, daha az determinist ve daha az devrimci bir yaklaşımdır. Bir diğer deyişle neo-Marksizm, Marksizmi teleolojik bir yaklaşım olmaktan çıkarmış ve ona bilimsel bir hüviyet kazandırmıştır.

Son olarak sistem teorisi ve onun devamı olarak görülebilecek modernleşme teorileri gibi yaklaşımlar, ilerlemeci ve esnek değişim öngören yaklaşımlar olmakla beraber modernleşme teorisinin değişim konusunda daha dinamik bir dünya tasavvuruna sahip olduğu söylenebilir. KS disiplininin bu beş ana teorik yaklaşımı, bu çalışmada değişim olgusu etrafında değerlendirilmiştir. Benzer karşılaştırmaların farklı olgular etrafında da yapılması, KS teorilerini anlamak için oldukça önem taşımaktadır.

Theories of Comparative Politics on the Question of Change

Hüseyin Alptekin

This study aims to build a theoretical framework of change across various approaches in comparative politics. The approaches are categorized with respect to the question of change along the spectrums of static versus dynamic, indeterminate versus progressive, and evolutionary (smooth) versus revolutionary (abrupt) ends. The first spectrum is on the amount of change, the second is on the direction of change, and the third is on the pattern or process of change.

Although the literature on comparative politics is quite rich in terms of the theoretical debates it entails, such debates are often limited around specific research questions and constrained to narrow empirical scopes. This is the case not only in Turkish academia but to a lesser extent in global academia as well. The comparativists from different parts of the world have formulated many theoretical approaches based on varying emphases on institutions, interests, and ideas, as well as different choices over the preferred level of analysis. Nevertheless, comparative political studies can be said to be formed around specific questions (democratization, social movements, party and electoral systems, etc.) within specific regions or countries of focus in both national and global academia. This article discusses the theoretical approaches of comparative politics such as institutionalism, rational choice, Marxism, culturalism, and systems theory around the question of change. It also discusses these approaches independent of their specific responses to empirically-oriented questions. The article discusses these approaches with respect to (a) whether they see change as possible or not, (b) if possible, whether the process

@ Assist. Prof. Istanbul Sehir University. huseyinalptekin@sehir.edu.tr

© Scientific Studies Association
DOI: 10.12658/M0319
insan & toplum, 2019.
insanvetoplum.org

of change occurs with ruptures or gradual transformation, and (c) whether the direction of change is deterministically progressive or indeterminate.

Indeed, categorizing the theoretical approaches of comparative politics is difficult. Hence, this article takes such approaches as ideal types in the Weberian sense and avoids discussions dealing with disputes internal to each approach. Rather, this study focuses under scrutiny on the core assumptions of each approach. It also avoids the empirical work done in accordance with these approaches and relies purely abstractly on theoretical works.

In a nutshell, any theoretical approach that gives institutions a central role in causal explanations prefers resistance over change. Such approaches emphasize continuity and stability over change, transformation, or ruptures. Indeed, historical institutionalism in its origins is the most resistant variant of institutionalism with regard to change among all of these. Change is not impossible, but is unlikely to occur in this theoretical approach. And when it happens, it is only bounded change in which what stays the same is more visible than what changes. In rare occurrences of rapid and significant changes, it happens dramatically with ruptures due to external shocks.

With regards to the direction of change, historical institutionalism does not see a deterministic way forward. History in this approach does not run progressively in a predetermined way. The direction is uncertain and indeterminate as its direction is caused by conjectural developments at critical junctures. While historical institutionalism is a textbook example of such a position, rational-choice institutionalism also shares some of these assumptions. Nevertheless, rational-choice institutionalism is still more optimistic with regard to the potential for progressive change.

As we move downward from the mid-level institutionalist explanations to the micro-level individualist explanations, the school of rational choice also does not appear to be change-friendly. This approach places its explanatory toolkit in a game setting with given rules and disciplined procedures. Change is difficult but not impossible. When we examine longer periods of time, we see a chain of events around an equilibrium line. If this line is not optimal, then it leads to incentives that deviate from the line. When change is observed due to the actors involved calculating utility and the deviations from equilibrium outcomes, rational-choice scholars leave some room for progressive change. Due to the complexities of collective-action problems and the mismatches between individual rationality and collective rationality, the progressive directionality of change is not predetermined but takes place only under favorable conditions. As with regard to the pattern of change, rational-choice schol-

ars are also not revolution-friendly. This approach prefers to see change when it takes place gradually and flexibly. Thus, we see small steps of change rather than major transformations. While contending actors moderate their demands, status-quo holders also do not resist the demands for change blindly. Such a bargain and meeting on middle ground smooth out the pattern of change.

Systems (functionalist) theory is a highly flexible theory. It advocates systems be resistant to significant changes but also finds a way to incorporate change into its core assumptions. As a result of the continuous flow of inputs into the system, the system faces some environmental challenges and adjusts its organic structure by adapting to the new situation. Modernization theory, which has been derived from systems theory, also has a flexible accounting of change. Accordingly, the changes in socio-economic macrostructures (e.g., industrialization, urbanization) lead to cultural and political changes over longer timespans.

Culturalism also stresses continuity over change. After all, culture is also an institution, with its pattern-making rules and regulations whether formal or informal. Cultural repertoires constrain actors to the available choices, and new ideas for bringing change are often unheard of or unseen. Still, cultures may evolve and transform, and this happens with continuous, slow, and small adaptive steps. When culturalism and modernization approaches overlap, as in the writings of Inglehart and Welzel (2005), the direction of change becomes progressive. However, culturalists must be noted to differ in their understanding of change. When culture is taken as a stiff and holistic mindset, changing society or institutions becomes almost impossible. On the other hand, in the subjectivist version of culturalism, culture becomes enduring but does not oppose the idea of change altogether. In such a perspective, culture limits the amount of change. Because change is limited or bounded, it occurs flexibly within the given boundaries without ruptures or sudden jumps into other cultural repertoires.

The case of classical Marxism has a dynamic and revolutionary approach that sees change inevitable due to the underlying structural forces. Accordingly, capitalism will sooner or later collapse because of its internal contradictions, and a completely different system will replace it. This historical trajectory has no place for flexibility toward adaptation or revision. However, this position has also been softened over time in the form of neo-Marxism. Neo-Marxism sees change to be less abrupt, less predetermined, and less progressive. In other words, neo-Marxism in comparative politics has become Marxism without teleology. In this way, it becomes the

truly scientific Marxism if what we still understand from science is that it attempts to explain the world systematically with falsifiable (and hence testable) claims.

In a nutshell, the theoretical approaches discussed in this article all have positions with regard to the amount, pattern, and direction of change. With respect to the prospective amount of change in their explanations, the approaches can be listed as follows. Culturalism and rational choice approaches stand at the static end of the spectrum as they see change quite unlikely and limited in scope. Rational-choice institutionalism and historical institutionalism are still static but less than this first group of approaches. Neo-institutionalism can be seen more dynamically than other variants of institutionalism. Neo-Marxism and systems theory move further toward the dynamic end. Finally, modernization theories and classical Marxism tend to be the most dynamic theoretical approaches in their vision of the existence and amount of change.

With respect to the certainty and directionality of change, historical institutionalism seems to be the most indeterminate. We see a progressive potential if not tendency in Neo-Marxism and rational choice institutionalism. The rest of the approaches, from systems theory to modernization theories, culturalism (in its specific versions), classical Marxism and rational choice, all have progressive inclinations.

With respect to the process of change, systems theory, modernization theories, culturalism, and rational-choice approaches are all smooth theories of change where we see change occurring gradually over long periods of time. Rational-choice institutionalism, historical institutionalism, and neo-Marxism to a lesser extent also allow smooth, gradual, and flexible assumptions of change. Classical Marxism is the least flexible theory of change, which sees change to be possible through revolutionary ruptures. The exogenous shocks that break the path dependence of historical institutionalism also lead to such abrupt changes.

While these approaches have indeed deeply internal disputes with regard to the question of change and its nature, simplifying them and classifying their accounts of change into crystal clear positions helps the students of comparative politics understand the matter easier. Once such a basic and, to some extent, oversimplification of the literature is set, the next duty becomes to deepen discussion within the realm of each particular theoretical approach. And only after such a mapping of the theories of comparative politics can students of comparative politics further continue their discussions around other specific substantial areas (e.g., change, development, conflict) with the same systematic discipline.

Kaynakça | References

- Acemoglu, D. ve James, R. (2006). *Economic origins of dictatorship and democracy*. Cambridge: Cambridge UP.
- Aktürk, Ş. (2012). *Regimes of ethnicity and nationhood in Germany, Russia, and Turkey*. Cambridge University Press.
- Almond, G. (1960). Introduction: A functional approach to comparative politics. G. Almond ve J. Coleman (Ed.). *The politics of the developing areas* içinde (ss. 3-64). Princeton UP.
- Alptekin, H. (2018). Türkiye'de sivil asker ilişkilerinde Özalp yıllara kurumsalcı bir yaklaşım: 1983-1993. *Muhafazakar Düşünce*, 15(55), 141-156.
- Bates, R. (1981). *Markets and states in tropical Africa*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Bozkurt, S. (2013). Sosyal politika ve emek piyasası politikaları incelemelerinde anaakım yaklaşım olarak yeni kurumsalcılık(lar): 2000'lerde Yunanistan, İspanya ve Türkiye'de istihdam politikalarında dönüşüm. *Praksis*, 30(31), 199-220.
- Chilcote, R. H. (2018). *Theories of comparative politics: The search for a paradigm reconsidered*. Routledge.
- Dalton, R. J. ve Wattenberg, M. P. (2000). *Parties without Partisans: Political change in advanced industrial democracies*. Oxford: Oxford University.
- Eckstein, H. (1988). A culturalist theory of political change. *American Political Science Review*, 82(3), 789-804.
- Fiorina, M. (1995). Rational choice and the new (?) institutionalism. *Polity*, 28(1), 107-115.
- Hall, P. (1993). Policy paradigms, social learning, and the state. *Comparative Politics*, 25(3), 275-296.
- Heper, M. (1985). *The state tradition in Turkey*. Eothen Press.
- Hira, A. ve Hira, R. (2000). The new institutionalism: contradictory notions of change. *The American Journal of Economics and Sociology*, 59(2), 267-282.
- Huntington, S. P. (1965). Political development and political decay. *World politics*, 17(3), 386-430.
- Inglehart, R. ve Welzel, C. (2005). *Modernization, cultural change, and democracy: The human development sequence*. Cambridge University Press.
- Lerner, D. (1958). *The passing of traditional society*. London: Free Press, Collier-Macmillan.
- Levi, M. (1997). A model, a method, and a map: Rational choice in comparative and historical analysis. M. I. Lichbach ve A. Z. Zuckerman (Ed.). *Comparative politics: Rationality, culture, and structure* içinde (ss. 19-41).
- Lichbach, M. I. ve Zuckerman, A. Z. (2009). *Comparative politics: Rationality, culture, and structure*. Cambridge University Press.
- Lipset, S. M. ve Rokkan, S. (1967). Cleavage structures, party systems, and voter alignments. S. M. Lipset ve S. Rokkan (Ed.). *Party systems and voter alignments* içinde (ss. 1-64). New York: Free Press/Macmillan.
- Mahoney, J. ve Thelen, K. (2010). A theory of gradual institutional change. J. Mahoney ve K. Thelen (Ed.). *Explaining institutional change: Ambiguity, agency, and power* içinde (ss. 1-37). Cambridge University Press.
- March, J. G. ve Olsen, J. P. (1983). The new institutionalism: Organizational factors in political life. *American political science review*, 78(3), 734-749.
- Moodysson, J. ve Sack, L. (2018). Innovation under a protected label of origin: Institutional change in cognac. J. Glückler, R. Suddaby ve R. Lenz (Ed.). *Knowledge and institutions* içinde (ss. 135-155). Springer.
- Munck, G. L. (2006). *The past and present of comparative politics*. Helen Kellogg Institute for International Studies.
- Munck, G. L. ve Snyder, R. (2007a). Debating the direction of comparative politics: An analysis of leading journals. *Comparative Political Studies*, 40(1), 5-31.
- Munck, G. L. ve Snyder, R. (2007b). *Passion, craft, and method in comparative politics*. Johns Hopkins University Press.
- North, D. C. (1991). Institutions. *Journal of economic perspectives*, 5(1), 97-112.
- North, D. C. (1993). Toward a theory of institutional change. *Political economy: Institutions, competition, and representation*, 31(4), 61-69.

- North, D. C. (1994). Institutional change: A framework of analysis. *Social Rules*, 189-201.
- Olson, M. (2009/1965). *The logic of collective action: Public goods and the theory of groups*. Harvard University Press.
- Ostrom, E. (1991). Rational choice theory and institutional analysis: Toward complementarity. *American Political Science Review*, 85(1), 237-243.
- Peters, B. G. (2011). *Institutional theory in political science: The new institutionalism*. Bloomsbury Publishing.
- Pierson, P. (2000). Increasing returns, path dependence, and the study of politics. *American Political Science Review*, 94(2), 251-267.
- Popper, K. (2005). *The logic of scientific discovery*. Routledge.
- Ray, S. N. (1998). *Modern comparative politics: Approaches, methods and issues*. PHI Learning Pvt. Ltd.
- Shepsle, K. A. (1986). Institutional equilibrium and equilibrium institutions. H. F. Weisberg (Ed.). *Political science: The science of politics içinde* (ss. 51-81). New York: Agathon.
- Shepsle, K. A. (1989). Studying institutions: Some lessons from the rational choice approach. *Journal of theoretical politics*, 1(2), 131-147.
- Simeon, R. ve Elkins, D. (1979). A cause in search of its effects, or: what does political culture explain? *Comparative Politics*, 11(2), 127-145.
- Steinmo, S. (2001). The new institutionalism. B. Clark ve J. Foweraker (Ed.). *The encyclopedia of democratic thought içinde* (ss. 560-565). London: Routledge.
- Thelen, K. (2004). *How institutions evolve: The political economy of skills in Germany, Britain, the United States, and Japan*. Cambridge University Press.
- Tsebelis, G. (1990). *Nested games*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Turan, İ. (2015). *Turkey's difficult journey to democracy: Two steps forward, one step back*. Oxford: Oxford University Press.
- Wiarda, H. J. (2006). *Comparative politics: Approaches and issues*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Wiarda, H. J. (2010). *Grand theories and ideologies in the social sciences*. Springer.
- Wiarda, H. J. (2018). *New directions in comparative politics*. Routledge.
- Wright, E. O. (1993). Class analysis, history and emancipation. *New Left Review*, 202, 15-35.

